

ШМК-нын хуралынга корген

Протокол № 1

Ооржак /Ооржак А.К./

« 31 » 08 2023 ч.

Директорнун ооредилге талазы-биле
оралакчызы чопшээрээн

Кар /Кара-оол Р.Ю./

« 31 » 08 2023 ч.

Школа директорунун
дугаарлыг доктаалы-биле бадылаан

Ондар /Ондар О.Б./

« 31 » 08 2023 ч.

ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНГЕ АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА

Класс: 11

Ажылчын программаны
тыва дыл, чогаал башкызы
Ооржак А.К. кылган

2023-2024 ооредилге чылы

АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА

11-ги класстың «Тыва дыл» эртемин өөредирде ортумак ниити өөредилгеге хамаарыштыр «Россия Федерациязының өөредилге дугайында» Федералдыг хоойлузунга 29.12.2012 № 273, Россияның өөредилге болгаш эртем яамызынга үндүрген дужаалынга 06.10.2009 № 373 (п. 19.5), Россияның өөредилге болгаш эртем яамызының Куруне стандарттарынга дүүштүр бадылаан стандарты 17.12.2010 № 1897 (п.18.2.2), «Тыва Республикада Өөредилге дугайында» ТР хоойлузунга 21.06.2014 № 2562 ВХ-1, «Кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязынга (2011), Кызыл хоорайның муниципалдыг өөредилге албан чери кежээки ээлчеглиг ортумак школаның уставынга, 2008 чылда ундурген «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгасы 5-11 класстар. Куруне стандарты. Өөредилге программаларының» негелделеринге, сорулгаларынга дууштур тургускан.

Тайылбыр бижик

Тыва дыл – Тыва Республиканын куруне дылы. Тыва дыл эртеми – тыва ортумак школага ооренир чугула эртемнернин бирээзи болур. Ук эртемни ооредирде 2008 чылда ундурген «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгасы 5-11 класстар. Күрүне стандарты. Өөредилге программаларының» негелделеринге, сорулгаларынга дүүштүр тургускан.

Ажылчын программа: титулдуг арын, тайылбыр бижик, тыва дылды ооредиринин сорулгалары болгаш кылыр ажылдары, ооредилге-тематиктиг план, шингээдип алыр билиглери, ооредилге-методиктиг хандырылгасы (ажыглаар литература данзызы), календарь-тематиктиг планнаашкындан (капсырылга) тургустунган.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары болгаш кылыр ажылдары:

Школага тыва дылды башкылаарының сорулгалары мындыг:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылгасы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;

-шын бижириниң болгаш бижик демдектерин салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

- өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
- өөреникчилерниң ниитилел амыдыралына дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдың өске дылдарның аразында туружунуң дугайында бөдүүн билиглер-биле таныштырар;
- оларның логиктиг боданыышкынын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- төрөөн дылына камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шингээдип алырына өөреникчилерниң сонургалын күштелдирер;
- дыл материалын ажыглап, өөреникчилернин мөзү-шынар, күш-ажыл, экология болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандырар.

11 класска тыва дыл эртемни өөрөдирде 2008 чылда ундурген «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы 5-11 класстар. Куруне стандарты. Ооредилге программаларына» дүүштур тургускан. Программаны А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии тургусканнар. А.К.Ойдан-оол, Б.К.Ондар, К.Б.Доржу, Е.М.Куулар Тыва дыл Ортумак школанын 10-11 класстарына шенелде ооредилге ному. Тыва Республиканын ооредилге, эртем болгаш аныяктар политиказынын яамызы сүмелээн 1-ги ундурулгенин Тыванын Ю.Ш.Кюнзегеш аттыг ном ундурер черинин 2007 чылда ундурген ооредилге ному-биле ооренип турар.

11 класска тыва дыл эртемни оорөдирде ооредилге планы езугаар ниитизи-биле 36 шак кордунген, неделяда 1 шак, оон иштинде хыналда ажылдар – 10 ш. (хыналда ажылдар, тест, диктант, чогаадыг, эдертиг, словарьлыг диктантылар, зачет хевирлери кордунген).

Тыва дыл эртемни оорөдиринин утказы болгаш тургузуу

Тыва дыл – Тыва Республиканын куруне дылы. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкиннери мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның – улустуң аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херекти чорударының, өөрөдилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл тыва улустуң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының бүгү-ле талаларында калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Төрөөн дылын шингээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедиинкиниг билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

11 класска тыва дыл эртемин өөредип тура, программанын кандыг-даа бөлүүн, темазын катаптап тура, бижимел болгаш аас чугаа сайзырадыр, литературлуг дылдын нормаларны сагыырынга чанчыктырар, чугаа культуразын бедидер. Шын бижилге болгаш бижик демдектерин шын салырынын чанчылдарын быжыглаар. Грамматиктиг сайгарылганын бүгү хевирлерин кичээл бүрүзүнге ажыглаар (фонетиктиг, графиктиг, орфоэптиг, сөс тургузуунун, сөс чогаадылгазынын талазы-биле, лексистиг, морфологтуг, синтаксистиг, орфографтыг, пунктуастыг, стиль талазы-биле сайгарылгалар).

ЧОРУДАР ХЫНАЛДА АЖЫЛДАР БОЛГАШ АЖЫГЛААР ДИДАКТИКТИГ МАТЕРИАЛДАР

№ п/п	Эртеми	Клазы	Хыналда-хемчээл материалдарынын аттары	Дидактиктиг материалдар	Башкызы
1	Тыва дыл	11	Бот ажыл Орфография	Орфография деп темага немелде материалдар	
2			Диктант (Амгы т.лит.дылга мерг-р чыынд. Ар.29(80))	Даяныр схема, дидактиктиг карточкалар	
3			Грамматиктиг онаалгалыг диктант (Т.д.практикум-га мерг-р чыынд. Ар.18 (61))	Даяныр схемалар, таблица	
4			Ч/с Чурумалдыг чогаадыг «Күскү сесерлик»	Даяныр схемалар, таблица. Дидактиктиг карточкалар	
5			Хыналда ажыл №1: Чүве ады. Сан ады. Демдек ады.	Схемалар, дидактиктиг карточкалар	
6			Грамматиктиг онаалгалыг диктант (Т.д.практикум-га мерг-р чыынд. Ар.35 (118))	Схема, таблица, дидактиктиг карточкалар, сюжеттиг чуруктар	
			Хыналда ажыл № 2: Кылыг сөзү		

			Ч/с Чогаадыг «Мээн бичек төрөөн чуртум»		
			Хыналда ажыл № 3: Тускай чугаа кезектери		
			Диктант (Т.д.практикум-га мерг-р чыынд. Ар.60 (193))		
			Ч/с Эдертиг		

**5 баллдыг система езугаар демдектер салырынын негелделери
Хыналда ажылдарны унелээри**

Диктант

«5» деп демдекти чазыг чок, ындыг-даа болза, 1 ханы эвес орфографтыг азы 1 ханы эвес пунктуациялыг чазыглыг ажылга салыр.

«4» – 2-ден хой эвес орфографтыг, 2 пунктуациялыг азы 1 орфографтыг, 3 пунктуациялыг, орфографтыг чазыг чок, 4 пунктуациялыг частырыг бар

«3» – 4-тен хой эвес орфографтыг, 4 пунктуациялыг азы 3 орфографтыг, 5 пунктуациялыг, орфографтыг чазыг шуут чок, 7 пунктуациялыг чазыг бар.

«2» – 7 орфографтыг, 6 пунктуациялыг азы 6 орфографтыг, 8 пунктуациялыг, 5 орфографтыг, 9 пунктуациялыг чазыг азы 8 орфографтыг, 6 пунктуациялыг чазыг бар

«1» – «2» демдектин негелдезинден ажып турда салыр.

Онаалгаларлыг хыналда диктантыга ийи демдек салыр

Немелде онаалгаларлыг хыналда диктантыга дараазында удуртулганы ажыглап болур:

«5» - шупту онаалгалары шын

«4» - онаалганын $\frac{3}{4}$ -тен эвээш эвес кезии шын

«3» - чартык кезиинден хой эвезин шын

«2» - чартындан хойун шын эвес куусеткен ажилга салыр

«1» - шуут куусетпээнде салыр

Диктантаынын ниити демдээн ундурерде, немелде онаалгаларда бар орфографтыг болгаш пунктуациялыг частырыгларны ооренип коор.

Словарьлыг диктантаыларны унелээри:

«5» - кандыг-даа чазыг чокта

«4» - 1-2 чазыг барда

«3» - 3-4 чазыг турда

«2» - 7 чедир чазыг барда

«1» - оон-даа хой чазыг турда

Өөреникчилернин шингээдип алыр мергежилдери болгаш чанчылдары

11-ги класстын программазында синтаксис колдап турар. Ында бөдүүн болгаш нарын домактың синтаксизин ханызы-биле катаптаары көрдүнгөн. (Программада кирген темаларны өөредири албан эвес, өөреникчилернин деннелин көрүп тургаш планнап ап болур). Бөдүүн болгаш нарын домактарның синтаксизин катаптап тургаш, нарын тургузуглуг делгеренгей бөдүүн домактарны, хөй кезектерлиг чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактарны өөреникчилер боттары тургузуп, аас, бижимел чугаага ажыглап билир кылдыр чедип алыр. Бөдүүн болгаш нарын домактарга бижик демдектерин шын салыр кылдыр орфографтыг болгаш пунктуастыг сайгарылгаларны доктаамал кылыр.

Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы деп бөлүккө чогаадыкчы бижимел ажылдардан ангыда, номчаан чүүлдеринге, көргөн фильмнеринге, теледамчыдылгаларынга үнелелдер бээринге чаңчыктырар.

Чугаалап турар кижинин культуразы-биле оон чугаазынын культуразы тудуш холбаалыг дээрзинге амыдыралдан чижектер-биле бадыткап көргүзөр.

Чугаа культуразын катаптап өөредип тура, үннерни, сөстөрни шын адаарын, чугаазынга жаргон, диалект, кара чугаа сөстөрүн, кудумчу сөстөрүн, орус дылдан үлегерлеп албаан сөстөрни хамаанчок ажыглавазынга өөредир.

Өөредилге-методиктиг комплект

Клазы	Өөредилге номунун ады		Үндүргөн чылы	Ниит и саны
11	5-11 кл. программалар Тыва дыл. Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Тыва аас чогаалы болгаш литература Кызыл, 1994 Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы 5-11 кл. куруне стандарты. Ооредилге программалары Кызыл, 2008	А.К.Ойдан-оол, Б.К.Ондар, К.Б.Доржу, Е.М.Куулар Тыва дыл Ортумак школанын 10-11 класстарынга шенелде ооредилге ному.	Кызыл, Тыванын Ю.Ш.Кюнзегеш аттыг ном ундурер чери, 2007	2 (12)
		К.Б.Доржу Амгы тыва литературлуг дылга мергежилгелер чыындызы (морфология)	Кызыл, ТывНУЧ, 2003	4
		Е.Б.Салзынмаа, М.В.Бавуу-Сюрюн Амгы литературлуг дылга мергежилгелер чыындызы	Кызыл, ТывНУЧ, 2002	4
		Н.Д.Сувандии Тыва дылдын практикумунга мергежилгелер чыындызы	Кызыл, ТывНУЧ, 2003	2
		Тыва орфографиянын болгаш пунктуациянын дурумнери	Кызыл, ТывНУЧ, 1986	10
		Тыва дыл болгаш чугаа культуразы	Кызыл, ТывНУЧ, 1993	5
		А.К.Ойдан-оол, М.Ч.Ооржак, С.Т-С.Ооржак Диктантылар чыындызы 5-9 класстар	Кызыл, ТывНУЧ, 2003	2
		А.К.Ойдан-оол, М.Ч.Ооржак, С.Т-С.Ооржак Эдертиглер чыындызы 5-9 класстар	Кызыл, ТывНУЧ, 2004	2
		А.К.Ойдан-оол Методиктиг сумелер 8-9 класстарга «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы	Кызыл, 1996	7
		К.Б.Март-оол Методиктиг сумелер 5-9 класстарга	Кызыл,	

		Е.Б.Салзынмаа Сопостовительная грамматика тувинского и русского языков	Кызыл, 2008	1
		Ч.С.Ондар Тыва дылдын тоогузу	Кызыл, 2006	2
		Ч.С.Ондар Лингвистический просеминарий	Кызыл, 2006	4
		Е.М.Куулар Тыва диалектологияга мергежилгелер чындзы	Кызыл, 2009	1
		Тыва диалектология	Кызыл, 2005	1

Өөредилге-тематиктиг план

№	Темалары	Шактары			Хыналда ажылдар
		ниити	теория	практика	
	Дыл эртеми болгаш ооң бөлүктери	3			
	Орфография. Чугаа культуразы				
	Синтаксис, ооң-биле холбашкан пунктуация болгаш чугаа сайзырадылгасы				
	Нарынчыттыг домактар				

Календарь-тематиктиг план

№	Кичээлдин темазы	Кичээлдин хевири	Эрттирер хуусаазы			Кылыр ажылдын хевири	Кол билиишкин нер	Хыналда нын хевири	Техниктиг херексел дер көргүз. мат.	Онаалга
			План	Хүнү	Факт					
1	Кирилде кичээл Дыл эртеми болгаш оон бөлүктери	Кирилде кичээл	1	02.09		Конспект кылыр	Тыва дылдың шинчилекчилери, төрөл дылдары	Т.дылдын шинчилекчилерин адаар	Дыл дугайында презент-я	Өөрөнгөн чүүлүн катаптаар
2	10-гу класска өөрөнгөн чүүлдерниң катаптаашкыны Лексика болгаш фразеология	Катаптаашкын кичээл	1	06.09		Өөрөнгөн билиинге даяныр ажылдар	Тыва орф. онзагайын ылгап билири; омоним, ант., синон	Мергеж-б ажылын хынаар	Өөрөдилгеному	Дүрүмнерни катаптаар
3	Фонетика, графика	Катаптаашкын кичээл	1	13.09		Словарьлыг диктант	Шын биж. тайылб. билири	Аж.ү., сингарм-зм, дүлей, аяар а.э.ү.		Шын бижилг.катапта-р, диктантыга белет-р
4	Диктант (Амгы т.лит.дылга мерг-р чыынд. Ар.29(80))	Хыналда кичээл	1	20.09		Өөрөнип эрткен чүүлд хынаар		Шын бижилгехынаар		
5	Грамматика. Морфология Чугаа кезектери. Тускай чугаа кезектери	Чаа тема тайылбыры	1	27.09		Орус дыл-биле денээр	Тускай, дузалал ч.к.	Ч.а.бичел-р час-р кожум адаар, дүрүмн айт-р	Даяныр схема	Өөрөнгөн чүүлдери н катапта-р

	Чүве ады. Чүве адының бичеледир-чассыдар хевири									
6	Чүве адының өскерлир хевирлери Сан хевири. Хамаарылга хевири	Тайылбырлыг кичээл		04.10		Даяныр схемалар-б аж-р	Тодаргай, туугай ч.а. сан, падеж хевирлери	Шын бижилгезин хынаар	Даяныр схема	Сөзүгл-р-б ажыл-р
7	Чүве адының өскерлир хевирлери Падеж хевири	Тайылбырлыг кичээл	1	11.10		Карточка-биле ажыл, ч.а.падежтерге өскерттир	Дакпырлап бижиир үжшын биж-зи	Орус дылдан үлег сөст падежт өск-р	таблица	Өөрөнгө темаларын катаптаар
8	Грамматиктиг онаалгалыг диктант (Т.д.практикум-га мерг-р чыынд. Ар.18 (61))	Хыналда кичээл	1	18.10				диктант		Частырыглар-б ажыл
9	Демдек ады	Тайылбырлыг кичээл	1	25.10		Сөзүглелдер ном-б ажыл	Д.а. чадалары	Мергеж-р күүселдезин хынаар		Өөрөнгө чүүлүн катап-р
10	Ч/с Чурумал чогаадыг «Күскү сесерлик»	Ч/с кичээли	1	01.11				чогаадыг	Шүлүктөр ному, сюжеттиг чурук	
11	Сан ады	Тайылбырлыг кичээл	1	08.11		Сөзүглелдер ном-б ажыл	Түң, дугаар, чыыр.,ангыл, чоокшул, үүрм с.а.	Мергеж-р күүселдезин хынаар		Өөрөнгө чүүлүн катап-р
12	Хыналда ажыл №1: Чүве ады. Сан ады. Демдек ады	Хыналда кичээл	1	15.11				Хыналда ажыл		катаптаар
13	Кылыг сөзү	Тайылбырлыг кичээл	1	22.11		Ном, дүрүмнер-б аж-р	Болур, болбас хевирлери	Сөзүглел-ден домактар ушта бижиир		Дүрүмнерни өөрөнир
14	Кылыг сөзүнүн залогтары	Тайылбырлыг кичээл	1	29.11		Ном, дүрүмнер-б аж-р	Объект, субъект-залогтар			Өөрөнгө чүүлүн катап-р

15	Кылыг сөзүнүн видтери	Тайылбырлыг кичээл	1	06.12		Ном, дүрүмнөр-б аж-р	Видтер, кожумактары	Домак-да кожум шыяр, айтыр		катаптаар
16	Причастиелер	Тайылбырлыг кичээл	1	13.12		Ном, сөзүглелдер дүрүмнөр-б аж-р	Эрткен, келир, болгалак, болгу дег үениң прич	Мергеж-б ажылдаар, прич айтыр		Домактарда прич айтыр
17	Деепричастиелер	Чаа тема тайылбыры	1	20.12		Ном-биле, дүрүмн., сөзүглелдер-биле ажыл	Кожаланч., катгышк., эртк., болбас, үдекчи кызыг-р дееп		Карточкалар	Домактар ушта бижээш сайг-р
18	Грамматиктиг онаалгалыг диктант (Т.д.практикум-га мерг-р чынд. Ар.35 (118))	Хыналда кичээл	1	27.12				Гр. онаалгалыг диктант		Частырыглар-б ажыл
19	Наклонениелер Болуушкун наклонениези Эрткен үе хевирлери. Амгы үелер. Келир үелер	Тайылбырлыг кичээл	1	10.01		Ном-биле, дүрүмн., сөзүглелдер-биле ажыл	Дорт, доора накл., болуушк накл.	Мергеж-р күүсел-зи	Карточкалар	Сөзүглен домак-р ушта биж, сайг-р
20	Дужаал наклонениези Чөпшээрел наклонениези	Тайылбырлыг кичээл	1	17.01		Ном-биле, дүрүмн., сөзүглелдер-биле ажыл	дужаал, чөпшээр накл	Мергеж-р күүсел-зи	Карточкалар	Сөзүглен домак-р ушта биж, сайг-р
21	Даар наклонение Кызыгаарлаар наклонение	Тайылбырлыг кичээл		24.01		Ном-биле, дүрүмн., сөзүглелдер-биле ажыл	даар, кызыг-р накл	Мергеж-р күүсел-зи	Карточкалар	Сөзүглен домак-р ушта биж, сайг-р

22	Хыналда ажыл № 2: Кылыг сөзү	Хыналда кичээл	1	31.01				Хыналда ажыл		
23	Наречие	Тайылбырлыг кичээл	1	07.02		Орус дыл-б деннээр, дүрүм, ном-б ажыл	Бөлүктөр, уткалары	Мергеж-р күүсел-зи	Презентация	Дүрүмнөр ни катап-р
24	Ат орну Арынның ат орну	Тайылбырлыг кичээл	1	14.02		Ном-биле, дүрүмн., сөзүглелдер-биле ажыл	Ар. а.о. өскертгир, орус дыл-б денн	Даяныр схема тургузар		
25	Айтылганың ат орну. Айтырыгының ат оруннаны.	Чаа тема тайылбыры	1	21.02		дүрүмн., сөзүглелдер-биле ажыл	Бөлүкт-ни катап-р		карточка	Домактар чоғ-р
26	Ч/с Чогаадыг «Мээн биче төрөөн чуртум»	Ч/с	1	28.02				чогаадыг		Чедир бижиир
27	Тодаргай ат оруннаны	Тайылбырлыг кичээл	1	07.03		Дүрүмнөр, сөзүгл-б аж-р	Кожумакт-ны тодар-р	Домактар чогаадыр		катаптаар
28	Тодаргай эвес ат оруннаны	Тайылбырлыг кичээл	1	14.03.		Дүрүмнөр, сөзүгл-б аж-р	Тодаргай а.о. ылгалы	Мергеж-р күүселдези	карточка	Домактар чогаадыр
29	Хыналда ажыл №3: Тускай чугаа кезектери	хыналда кичээл	1	21.03				Хыналда ажыл		
30	Дузалап чугаа кезектери Эдеринчилер болгаш дузалал аттар	Чаа тема тайылбыры	1	04.04		Ном-б ажылдаар	Орус дыл-б деннээр, бөлүктөри	Карточкалар-б ажылдаар	карточка	катаптаар
31	Эвилелдер болгаш эвилелзиг сөстөр.	Чаа тема тайылбыры	1	11.04		Сөзүглел-б ажылдаар	Ч.а. укталып тывылган		дүрүмнөр	Домактар чогаадыр
32	Диктант (Т.д.практикум-га мерг-р чыынд. Ар.60 (193))	Хыналда кичээл	1	18.04				диктант		Частырыглар-б ажыл

33	Артынчылар	Чаа тема тайылбыры	1	25.04		Ном-биле ажылдаар	Арт уткалары: онзаг.демд., айт.илер.күштөл дирген, бадыткаан, чигзинген		Шын бижилг катап-р
34	Аян (алгы) сөстери	Чаа тема тайылбыры	1	02.05		Ном-биле ажылдаар	А.с. бөлүктери	Бижик демдектерин шын салыры	Домактар чог-р, шын бижи-н катап-р
35	Ч/с Эдертиг	Ч/с	1	16.05				эдертиг	
36	Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерни катаптаар	катаптаашк ын	1	23.05					
	Ниити:		36ш						

Пронумеровано, прошнуровано

_____ страниц

Директор школы Ондар /Ондар О.Б./
« 31 » 08 2023 г.

